

Učiteljski Tovariš.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dné vsakega meseca, in veljá za celo leto **2 gold. 50 kr.**
za pol leta **1 gold. 30 kr.**

Tečaj IX.

V Ljubljani 1. aprila 1869.

List 7.

Višje škofijsko šolsko nadzorstvo na Kranjskem od 1. 1851. do 1. marca 1869. l.

(Konec.)

Ker pa števila naj bolj jasno govore in resnico dokažejo, podamo častitim bralcem „Tovariša“ kratek razgled tega, kar se je v tem času pri šolstvu na Kranjskem zgodilo.

I. Število šolskih otrok se je povzdignilo od 11.000 do 33.000.

II. Nova šolska poslopja so bila narejena: *)

V šolskem okraji	a. ali na novo postavljena	b. ali predelana	c. ali se še o njih obravnuje
1. V Ljubljani.		V dekliški šoli pri nunah	Pri sv. Petru *.
2. V okolici.	Na Igu, v Št. Vidu, na Dobrovi, na Brezovici, v Preski, v Šmartnu, pri D. M. v Polji, v Sostrovm, v Šentjakopu pri Savi.	Na Černučah.	V Sori, na Ježici, v Rudniku.
3. V škofijsloškem	Pri deški glavni šoli v Loki, v Poljanah, v Zalilogu, v Žabnici.	V Sorici, v Selcah.	Na Trati*, v Javorji, v Leskovici, v Stari Oslíci, pri dekliški glavni šoli v Loki*.

*) Kraji pod čerkami **a.** in **b.** imajo svetne učitelje, pod čerko **c.** pa le tisti, pri katerih stoji zvezdica. Narazen postavljena imena kažejo, da je bilo tam že poprej šolsko poslopje. Kacih 15—20 krajev ni naštetih, ker se poslopja niso kaj prenarejala, a plača je bila tudi pri poslednjih vravnana.

V šolskem okraji	a. ali na novo po- stavljena	b. ali predelana	c. ali se še o njih obravnuje
4. V kranj- skem.	V Cerkljah, v Na- klem, v Predosljih, Preddvorom.	Pri glavni šoli v Kranji, v Šmartnu, v Podbrezji, v Križah, v Velesovem, v Za- logu, v Smledniku.	V Šenčurji*, v Kovorji, v Mavčičah, v Olševku.
5. V radoli- škem.	V Zgornjih Gorjah, v Kranjski Gori, na Bistrici, v Lju- bnem, na Bohinjski in Koroški Beli.	V Zaspeh, v Beli Peči (Šenfelsu).	Na Dovjem*, v Ratečah*, na Jese- nicah, na Dobravi, v Lešah, na Ovsišah.
6. V kamni- škem.	V Šenbidu poleg Berda in na Berdu.	V Dobu, Vodicaх Tunjecah, v Nevljah, Zgornjem in Spodnjem Tuhinu, na Goričici.	V Komendi*, na Homcu, v Radomljah, v Motniku.
7. V morav- škem.	V Moravčah, Dolu, v Krašnji, v Blagovici, v Kolo- vratu.	V Čemšeniku, v Zagorji.	V Šengothardu, v Hotiču*, na sv. Gori, na Savi, pri sv. Heleni, na Češnjicah.
8. V šmarij- skem.	V št. Vidu, v Žalni, na Kopanji, v št. Jurju, v Viš- nji gori.	V Šmariji, na Kerki.	V Zagracu, na Polici.
9. V litijem.	V št. Jurji.	V Ratečah.	V Doleh*, v Šmartnu*, v Svibnem, v Kres- nicah, na Prežganji, v Štangi.
10. V treban- skem.	V Trebnem, Zgor- njem in Spodnjem Mokronogu, v št. Janžu, v Dolu, pri sv. Lorencu, v Čatežu.	V št. Rupertu, v Dobernčah, v Hinah.	V Žužemberku*, pri sv. Križu*, v Dvoru*, pri sv. Trojici, v Ambrusu, v Ajdovici.
11. V ker- škem.	V Leskovci, v Kerškem, Škoci- janu, pri sv. Križu, v Veliki Dolini, v Čadežu, v Cirklah, pri sv. Marjeti.	Na Bučki.	V št. Jerneji*, v Boštajnju*, v Ternu in v Studencu.
12. V rudolfo- vem (novo- meškem).	V Stopiču, pri sv. Margareti, v Mirni peči, pri Beli Cerkvi, pri sv. Petru, v Prečni.	V Poljanici.	V Toplicah, pri št. Mihelu*.

V šolskem okraji	a. ali na novo postavljena	b. ali predelana	c. ali se še o njih obravnuje
13. V metliškem.	V Podzemlji, v Dragatušu, v Adliščah, v Preloki, na Verhu, na Planini.	V Semicu, v Metliki, v Černomlju.	V Vinicah*.
14. V Kočevskem.	V Srednji vasi, v Starem Logu, v Spodnjem Logu, v Morovcah, v Polomu, v Gotenici, v Koprivniku, v Nemški Loki.	Na glavni soli, v Banja Loki, pri Fari, pri Kostelu, v Osivnici.	V Mozelu.
15. V ribniškem.	V Ribnici, v Sodražici, v Laščah, v Dobropolji, v Ložkem potoku (povsod tudi razširjena), pri sv. Gregorji.	V Dragi, pri sv. Kocijanu.	V Strugah, na Robu, v Turjaku.
16. V verhnjskem.	V Polhovem Gradcu, v Horjulu, v Hotedršici.	Na Verhniki, v Borovnici, v Preserji.	V Roteh, v Rakitni.
17. V idrijskem.	V Žireh, v Črnem Verhu.		V Gadoviču, v Ledinah, v Spodnji Idriji.
18. V cirkniškem.	Cirknica, Begnje, na Ucu, v Grahovem.	V Planini, pri sv. Vidu.	V Starem Tergu*, na Oblokah, v Studenu.
19. V postonjskem.	V Hrenovcah, na Vremu, pri sv. Petru.	V Postojni, v Senožecah, v Razdertem.	V Ternju.
20. V ternovskem.	V Ternovem, v Košani, v Nadanjem Selu, v Suhorji, v Knežaku, v Premu.	V Harijah, v Postenji.	
21. V vipavskem.	V Vipavi, na Podragi, v Gočah, v Budanji, v Planini, na Slapu.		V Vrabčah, v Rzlu, v Podkrajju, v Podveljbu*, v Šturji*.

Iz tega razvidimo, da ni skoraj šole na Kranjskem, ktera bi ne bila v tem času prenarejena ali vredjena. Vstanovljenih je bilo 5 glavnih šol, namreč: pri sv. Jakopu v Ljubljani (čisto iz novega), v Teržiču, v Černomlju, v Kočevji in Vipavi, ktere so postale iz farnih šol. Pri šolah na Igu, v Cerkljah, v Mengšu, v Moravčah, v Šentvidu pri Zatičini, v Čermošnicah, v Metliki, v Semiču, v Srednjivasi, v Ribnici (še dva), v Sodražiči, v Laščah, v Dobropolji, v Loškem Potoku, na Verhniki, v Zireh, v Cirknici, v Starem Tergu pri Ložu, v Ternovem, v Hrenovcah so bili postavljeni podučitelji.

Ko bi se tudi izpeljalo vse, kar je pod čerko c. zaznamovanega (pa je reč še v obravnavi), bi vendar od 283 duhovnij, ktere bi imele po §. 17. in 336. šolske postave že v pretečenem stoletji imeti vravnane šole, bi jih vendar le ostalo 30 takih, kjer bi duhovni imeli za silo šole (kakor jih imajo n. pr. v Terstu in Gorici po 50); sedaj pa podučujejo zgolj duhovni učitelji v 50 šolah, ker tam šola še ni vredjena.

Iz tega, kar smo sedaj navedeli, pa sledi:

1. da je na Kranjskem od l. 1851. res nova doba za šolstvo napočila, ker so bili pravi možje na pravem kraju, ki so to reč v rokah imeli;

2. da cerkvena doba za šolo ni bila tako slaba, kakor nekteri hočejo imeti. Ta doba, ki je sedaj nastopila, bo dosti imela opraviti, da le ohrani to, kar se je bilo dosihmal s pomočjo duhovske in deželske gosposke vpeljalo;

3. da duhovni niso taki neprijatelji ljudske omike, ker v krajih, kjer ljudje nemorejo plačevati učitelja, ali, kjer šole niso vravnane, za „Bog lonaj“ šolo učé, kar drugi ne storé.

Na Kranjskem pa bo šolstvo napredovalo, ako se na podlagi, na ktero je bilo postavljeno, naprej zida in dela. Zložnost med duhovsko in deželsko gosposko bo naj lepše podpiralo šolo; ako pa tega ne bo, pa šolstvo gotovo ne bode napredovalo.

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

Prebivalci.

J. Rad bi zvedel, koliko ljudi živí na Kranjskem?

O. Na Kranjskem je bilo l. 1868. 527.902 ljudi,*) tedaj več, kakor po 3000 na 1 □ avstr. miljo, tedaj manj, kakor na Štajerskem, pa več, kakor na Koroškem. Naj bolj obljubljeni kraji v deželi so vzhodna dolenska pa kranjska in ljubljanska ravnina. Naj pustejše strani v deželi so okoli Snežnika pa severo-zahodnji rogelj kranjske dežele. Naj gostejše ljudstvo v vsi deželi ima ljubljanska ravnina, za njo pa prihaja koj vzhodno Dolensko z metliškimi pa črnomaljskim pogričjem.

Kar se pa spola tiče, pride na 1000 moških 1056 ženskih oseb. Kakor je sploh navada, je več ženskih kakor moških, posebno v večih mestih.

Po narodnosti je Slovencev največ na Kranjskem, njih je več kakor 90 % (ali odstotkov) v deželi; Hervatov je okoli 3 %, a Nemcev okoli 6 % vsega prebivalstva v deželi.

J. Kod pa prebivajo Slovenci?

O. Slovenci so posedli vso deželo razun okraja kočevskega, črnomaljskega, pa metliškega in nekih kosov okraja kostanjeviškega, kerškega pa novomeškega, tako da njihova last zalega brez malega 148 □ avst. milj ali 86 % vseh kranjskih tal. Slovensko narečje razpada na več podnarečij. Kranjski Slovenci se imenujejo Gorenci, Dolenci in Notranjci. Ne toliko po jeziku, kolikor po obleki, šegah in domačem življenji sploh, odlikujejo se od ostalih Kranjcev Kraševci, Pivčanje pa Ipavci.

J. Kje pa stanujejo Beli Kranjci, od katerih sem že slišal praviti; in kakšni so ti ljudje?

O. Ti so prav za prav pohervačeni Slovenci, ter govoré lastno slovensko-hervашko narečje; ločijo se pa tudi po obleki (beli sukni iz domačega sukna, po kožuhi iz ovčje kože) od ostalih slovenskih prebivalcev (Černih Kranjcev). Prebivajo po jugo-vzhodnem okraju kočevskem, to je, po dolinah gornje Kolpe in Čubranke (v osivniški, farski, banjaloski fari), v črnomaljskem okraju, po zahodnem delu metliškega okraja, kakor tudi ob veliki cesti, ki derži iz Kostanjevice v Kerško mesto. V jugo-vzhodnjem kotu črnomaljskega okrožja v Vinici in Bojancih pa pri žumberski vojaški Krajini na vzhod od Metlike v Preloki, Hrastu prebiva stara naselbina hercegovinskih Uskokov, Serbov, ki govoré po stokavško ohranivši se v svoji starodavni čistosti. Na brežini ali pobočji Gorjancev

*) cf. Diöcesan-Schematismus anno 1869.

Na Koroškem se Korošci.
 " Štajerskem - Štajerci.
 " Kranjskem - Kranjci.

v okraji kostanjeviškem preživajo Hrvatje (Čakavci), ki se ne odlikujejo po ničem od Čakavcev v Granici. Belih Kranjcev je kakih 40.000, Čakavcev 12.000, Štokavcev 3000; če torej prištevamo onih 40.000 Belih Kranjcev, ktere smo zgoraj prišteli Slovincem in Serbo-Hervatom, imamo na Kranjskem 56.000 duš ali 12 % vseh prebivalcev narodnosti serbsko-hervatske. Imajo pa ti vsi v svoji lasti samo 1510 □ milj deželnih tal. V Bojancih in Hrastu je 600 Vlahov, ki so pa čisti Hrvatje gerško-vzhodne vere; sosedje katoličanje jih le tako imenujejo, zato so nekteri hotli iz njih narediti Rumunce.

J. Koliko je pa Nemcev na Kranjskem?

O. Pravi Nemci na Kranjskem so Kočevarji, potomci stare naselbine franških pa durinških meščanov in kmetov, kteri so prišli pod nemškim cesarjem Karolom IV. na posestvo grofa Fridrika iz Ortenburka v Suho Krajino. Kočevarjev, znanih po svoji posebni obleki pa po ohranjenem starem franškem narečji, vseh skup je 23.000 duš.

Tirolski Nemci v Sorici pa v Dajnah na gornji Sori (kakih 1000 duš), ktere je tje preselil l. 1160 frižinski škof na svoja posestva, so se že precej poslovenili. V Ljubljani stanuje več Nemcev; uradni zapisi l. 1857. štejejo jih 5000 (?). Nemci prebivajo torej skupaj na samo 11 □ avstr. miljah.

J. Ali so pa na Kranjskem sami katoličanje?

O. Naj več prebivalcev na Kranjskem več nego 99 % je rimskih katoličanov. L. 1868. se je štelo 527.456 rimskih, 229 vzhodnih, 125 pravoslavnih ali gerško-vzhodnih vernikov, 319 avgsburških pa helveških protestantov. Katoličani gerškega obreda in pa verniki gerške-nezedinjene cerkve nahajajo se samo med Serbo-Hervati, protestantje skoro samo v Ljubljani.

Prehodnost prebivalcev na Kranjskem ali hoja po svetu je precej znatna, naj večja pa pri prebivalcih kočevskega kraja, ki košarijo po domači deželi in družih mestih in kronovinah avstrijskih in zlasti z južnim sadjem. Naj večjo stalnost kažejo večidel na kmetovanji živeči prebivalci rodovitnega vzhodnega Dolenskega. Večina Kranjcev, ktera gre na tuje, je na Nemškem, tujci pri nas so pa večji del iz nemških držav ali pa iz Švajce.

(Dalje nasl.)

Stari in mladi Slovenec.

Myto.

O. Merces, vectigal, munus ad corrumpendum datum; let. muita zoll, goth. mōta nhd. mauth mlat. muta, quod a mutare derivant.

S. Če tudi; navadna je Slovanom sploh, i po Slovenskem mito donum corruptivum, pre-podmititi-ati koga corrumpere (bestechen), mititi se komu (sich einschmeicheln); potrebna mi je za tujko col, colnar: mito, mitar, mitnik publicanus, telonarius, mitnica, mitarnica telonium, mitarstvo, -vovati tributum pendere, mito dajati, brati, jemati.

Myšica.

O. I myšca brachium, armus, nhd. maus arm-, daumen-muskel, vielleicht von der mausähnlich beweglichen erhöhung benannt; gr. *μῦς* lat. musculus.

S. Rus. polj. hrov. serb. mišica pa miška musculus, nsl. za miške se prijeti.

Migla.

O. Nebula gr. *ὀμίχλη*, scr. mih pluvia mēghas nubes.

S. Nsl. mižavo vrême düster; huc trahes, pišete Vi, etiam nsl. mēzga succus arboris (tudi stsl. harz, baumsaft); mezgec rotzbube, mezgecast (mizgicest); mžeti stillare, travnik vode mzi, iz breze mzi; muzeti; mēžiti, omēžiti, zmuzniti exalburnare; mžen, mēževen: to drêvo še ni mženo schälbar, mladica mužena, vrba muževna; muža palus; muzgeno jezero itd.

Mignati.

O. Nictare, cf. scr. miš: nimišati oculos claudit gr. *μῦω*; mžati-ža, očino mžanije.

S. Nsl. se piše mag-meg-migniti nictare (zwinken, mit den Augen winken), me-mi-mžati, žmanje n. mžanje, zapožmati n. za-pomžati, zamežati oculos claudere, indormiscere; mežgetati blinzeln, tudi mežurka ti cf. zažmurke oculis clausis; megetati micare (zucken, schimmern), migljenka flitter.

Mizda.

O. Tudi mizda *μισθός* goth. mizdô, mhd. miete, lat. mereri, merces, premium, donum; mizdīnikū mercenarius.

S. Če se prav vjema z gerškim, služi mezda vendar dobro Slovanom i meni, mezda - ovati ali mezdo dajati t. j. plačevati.

Minina.

O. I manina deminutio, mĩnĩ-šinĩ-stvo, mĩnĩ-menĩ-manĩ-šina minimus; damnum.

S. Kakor velmi, mnogmi, imate tudi mĩnĩmi minus; mĩniti se in mĩnjati-jaja minui.

Mĩnėti.

O. Mĩnja - niši putare, - se videri; mĩnėnije opinio, m n i m ũ part. (d. vermeinte) n. pr. mĩnimaja pravda, mũnimaja ta kletva itd. (scr. man cogitare, unde manuša homo nem. mann, mensch); cf. mėniti-nja-niši memorare, putare, dicere, -se; menihũ se za vinogradĩ.

S. Z mĩnėti primerjate tudi mądrũ prudens; nsl. mĩnėti, menča suspicio, mnenje; vzlasti sem dvomil o meniti-menjati, a vidim, da je že stsl. navadna bila v sedanjem pomenu.

Mĩstiti.

O. Mĩšta - stiši, -štati-aja, ulcisci, vindicare, defendere; m i s t i f. poena, ultio, m i s t o, -štenije, rus. pomsta, rad. mĩd metiri, cf. goth. mitan mhd. mēzzen; - se: mĩsti se jemu, mĩstiti drugi druga, bratu brata.

S. Nsl. je le maščevati ali meščevati koga ali se nad kom, iz m e s t i t i, meščenje; stsl. mestitelj, -nica, mestnik -ca, mestislav itd.

Mėlũ.

O. Mėlũ creta (kreda), syrtis ni fallimur, calx cf. rus. mėlũ; meli f. nsl. melina syrtis mil f. mergelartige erde.

S. Kakor zėlo z zalo se morebiti vjema stsl. mėlũ k ũ parvus, tenuis seicht s polj. mialki, rus. melkij minutus, slov. málko (malek - melek)?

Mėra.

O. Mensura, regula, pondus; vĩ mėra accurate; mėrila pl. statera, mėriteli-ričij mensor, -rinoje pitije; scr. mą metiri.

S. Nsl. v eno mėro in einem fort, zmirej, v mėr continuo, vuzmer; kolomėr zirkel, papierenes muster der schneider; mėrilina čašica staterae; vũ mėrilėhũ (Vid. vėsũ VI, 19.). Nekteri pa razlagajo zmira-j-ej-om iz mirũ pax ali pa še verjetniše iz mirũ mundus (rad. mi ire) ter pišejo zmirom-aj, ne pa zmerom-aj.

Město.

O. Znamenito je le, ker ste pogosto pisali n. pr. vī se mēsto hic, v ů riby-hleba mēsto loco *avri'*, zlo vī mesto zla vīzdati; mēstīnyj kneži loci, regionis; mēstīn ů loco conve-niens, nuptialis (mīstīn ů), nsl. mēstno vedenje, dete itd.

Měhŭ.

O. Pellis, uter; mēšik ů -iči saccus; pera.

S. Mar ne tudi stsl. mēhyrī-hirī vesica; nsl. mehur-ir, mihur; iz meh follis je mešič folliculus (mošnjica, -njiček), mēšnica utriculus sackpfeife.

Měknati.

O. Měkŭcati-aja mollescere, mēčiti mollire, - se molliri; mēkota -kŭkota -kostī -čina mollities.

S. Nsl. pišem mehkota, mehčina, dasi m e k a k - e k, meh-kek, mehek-ak, comp. meklji; mekina furfur, meča, mancati affricare, zman -zmencati atterere, mecati mollire.

Městi.

O. Měta-eši turbare, - se o bogatīstvě iactari, lugere; serb. mesti miscere, -se turbari scr. manth, math agitare.

S. Mesti butter rühren, metuda, smetana-nka-nica rühr-milch, smetki buttermilch, medelo rührstock: ali iz mēsti je mētežī m. turbatio, confusio, - žin ů -nik ů seditiosus, - žīstvovati p. vstal je m e t e ž, metež vneti, vzbuditi, vzdvizati.

Māžakŭ.

O. Māžī, māžik ů -ičiŝī vir, rus. mužik ů rusticus, goth. manna, man homo, radix mīn aucta gutturali g.

S. Možina nsl. rusticus indolatus (možina cf. virago); māžati se, -aja se, -žilēti-eja confortari, virum fieri, -žīstvovati viriliter agere; mužestvo i ženistvo.

Māka.

O. Māka a) cruciatus, tormentum; mākarī, māčitelī ex-crucians, tyrannus, māčiti torquere māčenik ů -ica martyr, māči-tin ů ad poenam pertinens; b) farina, māčin ů, farinae, - na kri-nica itd.

S. Po Vaše bi moral pisati obakrat mōka; a da razločim besedo že po vnanje, pišem v prvem smislu le m u k a, mu-čitelj, -čenik -čenec, v drugem pa m o k a, mokar, močnik (muč-njak puls habd.).

P a š n i k.

Kaj so domače naloge in kakošne naj bodo? Domače naloge so vprašanja, na ktera morajo učenci pismeno odgovarjati, ali sploh druga šolska dela, ktera morajo otroci doma izverševati. Ako se hoče z domačimi nalogami pravi namen doseči, morajo imeti take lastnosti, kakoršne imajo dobra in budivna vprašanja; biti morajo: lahke, kratke, razločne, določne, budivne in mnogoverstne. — Lahko je vse, kar je našim močem primerno. Domača naloga je lahka, če obsega, le to, kar so se učenci že učili, in če jo večina učencev brez posebne učiteljeve pomoči more izdelovati. Ako bi pa n. pr. med 70 učenci bilo le 5 ali 6, ki bi nalogo brez bistvenih napak mogli narediti, bi se ne moglo reči, da je taka naloga učencem primerna in lahka. Nasledki tega so, da učenci le popisan papir, ali pa še celó nič v šolo ne prinesó, in vzrok tega je naj več le učitelj. Kratke so naloge, če ne potrebujejo preveč časa, da jih učenci izdelajo, da jim ni treba po več ur sedeti in pisariti. Nekteri učitelji svojim učencem preveč nalagajo, in ne pomislijo, kaj otrok more in ne more, in če tudi more, pa se vendar ne sme preveč vpregati, da ne onemore.

Sploh se manj pridni učenci, katerih je večina v šoli, velikih nalog ustrašijo, in se jih še poprijeti nočejo; kratke naloge pa vendar vsi radi izdelujejo. — Naloge so razločne, če jih učitelj razlaga in obširno razklada. Nekteri učitelji imajo to malenkost, da naloge še le konec šole narekujejo, in ker že čas prehaja, kar naglo vse povedati hočejo in tako učencem premalo ali nič ne pojasnijo. Določna je naloga takrat, ako učitelj učencem od pike do pike zaznamova, koliko in kaj vse tirja naloga. Če učitelj na tanko ne odloči, kako obširna naj bo naloga, so otroci nevoljni, in jo gotovo tudi pomanjkljivo izdelajo.

Ako je naloga primerna otroškemu življenju, in se vjema z mladimi mislimi, učencem sploh dopada, in je budivna. Učitelj tudi ne sme naloge le vedno v eni in isti podobi učencem nalagati. Enakomerna reč se učencem pristudi. Potreba je torej, da so naloge raznega zapopadka in razne podobe, t. j. da so mnogoverstne.

Vprašanja. Iz vprašanj, ktera učitelj svojim učencem stavi, se spozná, kako je on izobražen in omikan. Vidi se

njegova bistroumnost, ročnost v govoru in sploh pravšnost za učiteljski stan.

Vprašavno učilo je umetnost, v kateri se učitelj nikoli ne izuči, ako bi tudi dosegel starost Metuzalemovo. Vadi naj se zgodaj, in naj nikoli ali prav pozno neha. Kolikor vestneji hoče učitelj opravljati svojo službo, toliko bolj si mora prizadevati, da se od dne do dne bolj uri prav spraševati. Po tem, kako učenci odgovarjajo, se vidi, kaj velja učitelj pri spraševanju. Kjer učitelj nezna spraševati, tudi šola nima življenja. Kjer pa učitelj dobro in čversto prša, tam otroci tudi čversto, živo in urno odgovarjajo. Taka šola je rodovitni vert veselega duševnega cvetja, kateri nam obeta naj lepšega sadu.

J. L.

Šolske stvari.

Iz slovnice. *) Sklon. Oče so bolni. Bolečine ubovega očeta so hude. Mati strežejo očetu. Zdravnik zdravi očeta. Vsi čujemo pri očetu. Z očetom bi vse zgubili. — Kolikrat se v teh stavkih spreminja imé oče? — Kdo je bolan? Koga (čega) bolečine so hude? Komu strežejo mati? Koga zdravi zdravnik? Pri kom vsi čujemo? S kom bi vse zgubili? — Tiha voda je globoka. Varuj se tihe vode! Ne zaupaj tihi vodi! Tiho vodo pusti! V tihi vodi so tomúni. S tiho vodo se ne šali! — Kaj je globoko? Česa se vari? Čemu ne zaupaj! Kaj pusti? Kje so tomúni? S čim se ne šali? — Sin našega soseda dela očetu veliko škodo na pašniku s svoje čedo. — Kdo dela škodo? Čegav sin dela škodo? Kaj dela sin? Komu dela sin škodo? Kje dela sin škodo? S čim dela sin škodo?

Samostavniki se v vsakem številu navadno šestkrat preminjajo. Ta spremen se imenuje sklon. Sklonov je torej šest.

Lepe umetnosti.

Poglavitne lepe umetnosti so: zidarstvo, dolbništvo, obrazništvo, glasništvo, govornništvo, pesništvo, igravstvo.

Zidarstvo je umetnost, ki se kaže ne le pri poslopjih za vsakdanje potrebe, temuč posebno v tem, da se zidarije ali stavbe posebno dobro razmerjene, izdelane in razdeljene.

*) Te dni sem izročil tiskarnici svoj rokopis: „Slovenska slovnica za pervence“, ktera pride tedaj v natis. Vrednik.

Iz lepih veličanskih zidov veje nekak posebni duh. Zidarstvo je bilo že pri Gerkih in Rimljanih zelo popolnoma, posebno so bila greška dela tako imenitna, da se njihovi ostanki že sedaj stavijo v zgled sedanjim stavbam. V naših krajih nimamo takih krasnih del, ker so predraga, vendar umen gospodar gleda pri zidanji zraven pripravnosti tudi na to, da ima vsaka reč pravo in lepo podobo.

Dolbništvo je umetnost, ki se kaže pri podobah iz kamna ali iz drugih priprav. Lepa podoba budi in vnema v človeku lepe misli in mu povzdiguje duha. Stara ljudstva so delala podobe svojih bogov, slavnih rojakov in junakov, da so jih tako hranili večnemu spominu.

Obrazništvo je umetnost, ki to, kar dela podoborez, kaže z barvo na platnu ali papirji. Tisti obrazar ali malar je umetnik, ki podobo tako izobrazí, da se v nji razodeva duh in lastnost tiste osebe ali reči, ktero hoče postaviti pred oči. Naj večji umetniki tej verste so bili Rafael, Ticjan i. dr.

Glasništvo, glasba ali muzika je umetnost, ki ali s petjem ali po z glasbinim orodjem budi glase, s katerimi se kažejo občutki in tudi strasti. Umetniki tej verste so naj pred tisti, ki zlagajo ali skladajo glasbina dela, t. j. skladavci, drugič pa tudi tisti, ki znajo to, kar je skladavec zložil, lepo in primerno izverševati, to so godci.

Govorništvo je umetnost, ki se razodeva v govoru. Dober govornik je tisti, ki zna svoje misli dobro verstíti, izrazovati in jih razločno naznanjati.

Pesništvo ali poezija je umetnost, ki jo pesnik kaže v krasnih mislih, besedah in sploh v lepi sestavi in obliki. Beseda v pesniških izdelkih je bogata z raznim lepoticjem in naj več prav umetno zvezana, zato se imenuje pesniški jezik tudi vezani govor. Pesništvo pa je národno, ki cvetè naravnost iz prostega národa, in umetno, ki obsega izdelke posamesnih izobraženih pisateljev. Poglavitni namen pesništvu je dušna zabava.

Igravstvo je umetnost, ki kaže djanja in dogodbe tako živo, kakor so se, ali kako naj bi se naj boljše in naravniše pred našimi očmi veršile. Dobra igra je prava učilnica človeške modrosti, ter nas prijetno uči, kaj je prav in lepo, in kaj ni prav in nepristojno.

Dopisi in novice.

Iz Tersta. Po vseh krajih, kjer so popotovali presvetli cesar, se sploh veselo terdi, da so bile Njih Veličanstvu tudi šole posebno pri srcu; v Reki so presvtili cesar v šoli govorili s posamesnimi učitelji in učenci in nekterim učencem še celó zlate podarili.

— V teržaški okolici so 21. preteč. m. med svojih šest zastopnikov v mestno svetovalstvo in deželno zastopstvo volili tudi bivšega učitelja sedanjega vrednika „Primorčevega“, gospoda Ivana Piano.

Iz Gorice. (*Postava veljavna za pokn. grofijo Goriško in Gradiščansko zastran šolskega nadgledstva*). (Dalje)

- f) da napravljajo letne proračune za zaloge in druge šolske potrebsčine, ako niso zato posebni organi postavljeni; da jih dajo občinskemu zastopstvu in da derže račun o prejetem denarju;
- g) da hranijo denarjoveljavne papirje, pisma, prejemščine i. t. d.;
- h) da napravljajo letni šolski popis, da na vso moč skerbé, da otroci šolo redno obiskujejo, in nasvetujejo kazni okrajnemu šolskemu svetovalstvu, ako se obiskovanje zanemarija;
- i) kar določuje učni čas na podlagi predpisanih šolskih ur;
- k) da čujejo, da se predpisani poduk daje;
- l) da obiskujejo šole in se prepričavajo o njih didaktično-pedagogičnem stanju;
- m) da gledajo na vedenje učiteljev, na disciplino v šolah in na vedenje šolske mladosti zunaj šole;
- n) da učitelje v njihovem poklicu po moči podpirajo;
- o) da poravnavajo prepire učiteljev med sabo in z občino ali s posamesnimi občanarji (ako izvirajo ti iz šolskih razmer);
- p) da pozvedbo in menitve dajo občinskemu zastopstvu in višim oblastnijam, katerim so opravičeni dajati tudi nasvete.

§. 9. Krajno šolsko svetovalstvo nima upliva na šole za daljo odgojitev, ki so v zvezi z napravami za učiteljsko odgojevanje, le tam, kjer se oskerbujejo popolnoma ali po nekem na občinske stroške, ima krajno šolsko svetovalstvo upliv na nje, kolikor je povedano v §. 8 pod a—g.

§. 10. Udje krajnega šolskega svetovalstva, ktereга sostava se mora naznaniti občinskemu zastopstvu in okrajnemu šolskemu svetovalstvu, izvolijo iz med sebe z absolutno večino glasov pervosednika in namestnika njegovega za tri leta.

§. 11. Krajno šolsko svetovalstvo se zbere najmanj enkrat vsak mesec k redni srenji (seji). Pervosednik pa sme vselej, in če dva uda zahtevata, mora poklicati izreden zbor.

§. 12. Da more krajno šolsko svetovalstvo veljavne sklepe delati, treba je, da so najmanj trije udje pričujoči.

Sklepi se delajo po absolutni večini glasov.

Ako je enoliko glasov, določa pervosednik, ki ima tudi pravico, ustaviti sklepe, ki so po njegovi menitvi zoperpostavni, ali škodljivi

šolskemu interesu, ter ima to reč okrajnemu šolskemu svetovalstvu, da ono sklene, podati.

Pritožbe zoper sklepe in naredbe krajnega šolskega svetovalstva se podajajo okrajnemu šolskemu svetovalstvu in imajo odlašavno moč, ako se zgodi to v štirinajstih dneh po naznanjenju sklepa, zoper kateri je pritožba namenjena.

§. 13. Noben ud krajnega šolskega svetovalstva se ne sme vdeležiti posvetovanja in glasovanja pri tacih rečeh, ki zadevajo njegove zasebne reči.

§. 14. V rečeh, ki so tako silne, da se ne more čakati na prvo redno sejo, pa tudi izredna ne poklicati, sme pervosednik samostojno narediti, kar je treba; mora pa brez odloga najdalj v prvi seji dobiti dovolitev od krajnega šolskega svetovalstva.

§. 15. Za nagledovanje šole v učbeno-gojilvenem (didaktično-pedagogičnem) oziru odloči okrajno šolsko svetovalstvo za krajnega šolskega nadzornika enega zvedenca izsred krajnega šolskega svetovalstva.

Krajni šolski ogleda (nadzornik) mora ravnati vse po dogovoru z voditeljem šole.

Ako nastane med njima kaka navskrižnost mnenj, prosita lahko oba razsodbe od okrajnega šolskega svetovalstva.

V šolah, v katerih je po več učiteljev, ima krajni šolski ogleda pravico, priti k učiteljskim konferencijam.

Kjer obsega področje krajnega šolskega svetovalstva več šol, odločita se za didaktično-pedagogični nadzor teh šol lahko dva krajna šolska nadzornika.

Oblast, šole v ta namen obiskovati, da se prepričajo v kakšnem stanu so, imajo tudi drugi udje krajnega šolskega svetovalstva. Pravice pa, kar si bodi potrebnega ukazati ali storiti, nima nobeden ud sam, ampak le vse svetovalstvo skupaj.

§. 16. Krajnega šolskega svetovalstva udje nimajo pravice do ktere odškodnine za opravila.

Za gotove stroške se jim poverne odškodba iz občinskega premoženja.

II. Okrajno šolsko svetovalstvo.

§. 17. Prvo više nadgledovanje ljudskih šol ima okrajno šolsko svetovalstvo.

§. 18. Šolski okraji imajo tisti obseg, kakor politični okraji.

Mesta, ktera imajo lastno občinsko postavo, delajo vsako za se poseben šolski okraj.

§. 19. Okrajno šolsko svetovalstvo obstoja navadno

- a) iz pervostojnika politiške okrajne gosposke kakor pervosednika;
- b) iz enega duhovnika vsake verske spoznave, ktera ima v okraju nad 2000 duš. Volitev pripada škofijski oblastnji oziroma (protestantovskemu) starešinstvu. Zastopnika izraelitiške vere, ako bi se imel postaviti, izvolijo pervostojniki verske občine;
- c) iz dveh zvedencev v šolstvu. Enega voli učiteljska okrajna skupščina. Kakor drugi stopi v svetovalstvo vodja učiteljskega pripravnštva, če tega ni, vodja okrajne srednje šole, in kjer

tudi take ni, vodja okrajne glavne šole. Ako ima okraj več viših šol enake verste, voli družega zvedenca učiteljska skupščina izmed vodij teh šol. Ako ni v okraju nobene šole te verste, voli drugega zvedenca tudi učiteljska skupščina.

d) Iz dveh, in, kjer je več okrajnih zastopstev, iz enega iz vsakega okrajnega zastopstva, in, kjer ni zastopstva, iz dveh od deželne odbora izvoljenih udov. Voliti se sme vsak, ki ima pravico biti izvoljen v občinsko zastopstvo, ktere v šolskem okraju ležeče občine. (Dalje prih.)

— (*Deželno šolsko svetovalstvo goriško.*) Pervosednik bo c. k. namestn. svetovalec, gosp. baron Pin o. Deželni odbor je svoja dva pooblaščenca tudi že odločil, in sicer gg. dr. Ponkli-a in Deperis-a. Druge svetovalce bode imenoval presvitli cesar.

— Dunajski učitelj Leidesdorf (jud) je obsojen šest mesecev v ječo zayoljo motenja vere.

Iz Železnikov 17. marca. — Lepi praznik sv. slovanskih apostolov Cirila in Metoda smo po večletni navadi pri nas tudi letos prav lepo in slovesno obhajali. Večina naše šolske mladine, in tudi mnogo odrasčenih je namreč vpisano posebej, potem pa še vsa šola skupaj v bratovščino teh dveh slavnih apostolov, in tako imamo ta dan od leta 1863. sim vsako leto slovesno sv. mašo, pri kateri šolska mladina poje. Otroci se vsako leto že dolgo naprej veselé tega praznika in pristopi tudi vedno vselej o tem času več ali manj mladine na novo k zgorej omenjeni keršansko-ljubni bratovščini, ki moli za zedinjenje naših narodskih bratov s sveto katoliško cerkvijo.

Kar ločitev šole od cerkve zadene, bo ostalo po Slovenskem menda največ povsod zeló pri starem. Narod naš se bo namreč težko z lepo sprijaznil s tem, da bi se duhovščini, ktera je največ vsa goreča za ljudski poduk in domače šolstvo, vzel vpliv do narodskih učilnic. Dobrim učiteljem pa, — in hvala Bogu, sej jih imamo vendar lepo število, — dobrim učiteljem, pravim, pa bode tudi enako; dolžnosti svoje natančno spolnovaje bodo tudi zanaprej pravi dušni očetje svoje sebi izročene mladine, in tako je tudi prav. Vsak učitelj naj koraka po poti, kateri kazavec je rek: „Stori prav, pošteno stoj! nikogar se ne boj!“ —

Z veseljem smo pozdravili vabilo v zadnjem listu „Tovarševem“, ki kliče učitelje naše k prvemu vstanovnemu velikem zboru dne 31. t. m. v Ljubljano. Nadjamo se, da bo malokteri ud učiteljskega društva prezerl ta klic, toliko manj, ker gre upati, da leti zbori bodo poživali zavest pravega učitelja, ter bodo splošni posvétí in obravnave gledé praktičnega šolskega poduka, zlasti pa mlajšim učenikom prava djanjska šola.

Rodoljub Podratitovski.

Iz Ljubljane. Učitelji I. šolskega okraja na Dunaji so poslali 11. p. m. zahvalnico vis. častitemu gospodu Francetu Sch m i e d m a i e r-ju, okrajnemu šolskemu nadzorniku tega okraja. V tej zahvalnici poudarjajo učitelji, kako obžalujejo, da zgubé moža, ki jim je bil ne le dober in pravičen prednik, ampak tudi pravi očetovski prijatelj.

Pravijo dalje, da je njih veliko pri šolstvu začelo delati, ko jim je manjkalo skušnje, ko so še potrebovali prizanašanja. Ta čas jih

je gospod nadzornik prvi vodil in zbujač. Od tega časa se je pa še marsikaj spremenilo, vendar ostaja njih hvaležnost do gospoda, ki jim je dobro hotel, zmiram tista, ko nekda. Tem več jih misel spodbada, da to javno razglasé, ker so se pod njegovim vodstvom zares srečne čutili, in tega nikdar pozabili ne bodo. — Pristavijo še temu, da bodo ljudje, ki spoštujejo blago serce in spoštenost, zmirom blagoslavljali njegovo ime in po vrednosti cenili njegovo tiho pa koristno delavnost. Podpišejo se za vdane in hvaležne slugе.

— V seji verskega odbora 13. p. m. je bila debata o §. 50. osnove šolske postave, ktera zagotavlja soseskam pravico, da si smejo izbirati učitelje, ktera pa potem postavlja deželna šolska vlada. Večina je sprejela vladin načert. Menda ta §. tudi za šolstvo na Kranjskem ne bo brez pomena.

— Praški nadškof in kardinal je dovolil pristopiti v krajni šolski svet le pod tem pogojem, ako bo šola pravična cerkvi in verski izreji; nadškof v Solnogradu pa je prepovedal duhovnom službo šolskega nadzornika, dokler nadškofova vlada tega ne dovoli.

— Priloga zadnjega našega lista, umetno gosp. Ant. Nedvedovo delo „Bone Deus“ prav živo priporočamo vsem pevcem in orglavcem in sploh vsem, ki imajo pravi okus o cerkvenem petji.

— 141 let že ni zadelo oznanjenje dev. Mariji na veliki četrtek. V zadnje je bilo tako, kakor letos, leta 1728.

— Slavna deželna vlada z razglasom 2. marca t. l. s št. 1603 okrajnim šolskim gosposkam priporoča, da naj bi se v ljudski šoli tudi podučevalo v svilstvu (Seidenbau), in sicer tako in toliko, kakor se že sedaj tu pa tam podučuje v čebelarstvu in sadjereji.

— Za službena naznanila ministerstva za bogočastje in uk bode od leta 1869. na svetlo hodil posebni ukazni list, v katerem se bodo naznanjale zadevne postave in ukazi, spremembe v osobji, razpisi služeb itd. Od meseca januarja do marca 1869. l. pride skupna zbirka; od meseca aprila naprej pa bode ta list izhajal na mesec dvakrat. Polni iztis tega ukaznega lista velja za leto 1 gold. 50 kr., s pošt-nino vred pa 1 gold. 70 kr. Naročila se sprejemajo v odpravniji ministerstva za bogočastje in uk. (Expedit des Ministeriums für C. u. U.)

— Včeraj je bil prvi vstanovni zbor učiteljskega društva za Kranjsko. Prihodnjič več o njem. — Sprejemnice smo poslali vsem dosedanjim udom; ako je kdo vendar ni dobil, naj se oglasi pri odboru.

Učiteljsko društvo na Kranjskem.

K učiteljskemu društvu so pristopili gg.: Franc Levstik, učitelj na Dobrovi; Jožef Kavšek, učitelj v Vinici; Josip Vovk, učitelj na Bohinski Beli; Anton Požar, učitelj v Zaspi; Blaž Kuhar, učitelj pri D. M. v Polji; Feliks Stegnar, učitelj v Idrii.

Pridjan je Kazavec št. 1., 2 strani.

Odgovorni vrednik:

Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:

Jož. Rudolf Milč.